

УДК 327

Наталія Конопка, Ольга Ковбасюк
Острог, Україна

РОЛЬ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ КРИЗ «АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ»

У статті досліджується політика Великобританії щодо врегулювання криз «арабської весни» у державах Північної Африки та Близького Сходу. Розглядається зовнішньополітична ініціатива уряду Д. Кемерона у врегулюванні конфліктних ситуацій у Тунісі, Лівії та Сирії. А також аналізуються причини та наслідки участі Лондона у врегулюванні криз.

Ключові слова: «арабська весна», безпільотна зона, подолання криз, військова операція, торгівля зброєю, енергетичний фактор.

Natalia Konopka, Olha Kovbasiuk
Osroh, Ukraine

BRITISH CONTRIBUTION TO THE «ARABIC SPRING» SETTLEMENT

The UK Foreign policy in reference to the «Arabic Spring» crisis in North Africa and Middle Asia is researched in the article. There is also examined the foreign policy of D. Kameron's government in conflicts in Tunisia, Libya and Syria. The reasons and aftermath of London participation in crisis regulations are analyzed.

Key words: «Arabic Spring», no fly zone, crisis regulations, military operations, arm trade, energy factor.

Наталія Конопка, Ольга Ковбасюк
Острог, Україна

РОЛЬ ВЕЛИКОБРИТАНИИ В УРЕГУЛИРОВАНИИ КРИЗИСОВ «АРАБСКОЙ ВЕСНЫ»

В статье исследуется внешняя политика Великобритании относительно урегулирования кризисов «арабской весны» в странах Северной Африки и Ближнего Востока. Рассматривается внешнеполитическая инициатива британского правительства Д. Кемерона в урегулировании конфликтных ситуаций в Тунисе, Ливии и Сирии. А также анализируются причины и последствия участия Лондона в урегулировании кризисов.

Ключевые слова: арабская весна, безполётная зона, урегулирование кризисов, военная операция, торговля оружием, энергетический фактор.

Починаючи з 2010 року, у низці держав Північної Африки та Близького Сходу відбуваються масові протести, революції та внутрішні військові конфлікти, відомі під загальною назвою «арабська весна». Великобританія виявила неабиякий інтерес щодо перебігу революцій у мусульманських державах, зокрема у Тунісі, Сирії та Лівії, а також була однією з перших держав, які безпосередньо взяли участь у подоланні криз у даному регіоні. Існують різні думки стосовно предмету зацікавленості Британії у врегулюванні криз у країнах Північної Африки та Близького Сходу. Одні вбачають у цьому американську ідею поширення демократії та повалення диктаторських режимів, інші ж наполягають на існуванні суто економічного інтересу Британії. Так чи інакше, спалахи повстань та заворушень постійно супроводжувалися присутністю Об'єднаного Королівства.

З початком революційних заворушень у Тунісі 14 січня 2010 р., Британія розпочала евакуацію своїх підданих з найбільш небезпечних регіонів. Проте, в інтересах британського уряду було не лише забезпечення безпеки власних підданих, а й зацікавленість у вирішенні конфлікту задля стабілізації ситуації у всьому регіоні. Так, основною позицією уряду Д. Кемерона щодо подій у Тунісі було засудження політичного режиму президента Абідина бен Алі, розв'язання конфлікту між владою та населенням мирним шляхом, а також підтримка проведення демократичних виборів. У Тунісі такі вибори відбулися у жовтні 2011 року. Перемогу здобула ісламська Партія відродження, а на президентських виборах перемогу здобув Монсеф Марзукі, який, перебуваючи під час революції у Франції, отримав підтримку західних сил. Однак, ситуацію у Тунісі після революції важко назвати стабільною, адже після сталого середньорічного зростання економіки на рівні 5%, після революції спостерігається її рецесія. Рівень безробіття, який у 2010 році становив 13%, до кінця 2011 р. зріс до 18%. Збільшився соціально-економічний розрив між біднішими центральними регіонами країни та більш заселеними і розвинутими прибережними територіями¹. Враховуючи такий факт, Британія виділила близько 5 млн. фунтів стерлінгів на розбудову економіки та демократії у Тунісі.

¹ Wolf A., Lefevre R. Tunisia: a revolution at risk / A. Wolf, R. Lefevre // The Guardian – 2012, April 18.

Очевидним є те, що цієї суми недостатньо аби підняти економіку держави на належний рівень. Однак у Великобританії, як і в усьому світі, очікували подальшого поширення хвилі «арабської весни», та намагалися зосередити увагу на наступних конфліктах у даному регіоні, оминувши увагою подальші перетворення у Тунісі. Отже, інтерес Великобританії у Тунісі обмежився захистом власних підданих та сприянням розбудови демократичних інститутів.

Про негаснучі інтереси Британії щодо подій в регіоні свідчить те, що у квітні 2011 року зовнішньополітичне відомство Великобританії вирішило збільшити кадрове забезпечення Директорату з питань Середнього Сходу та Північної Африки «на більш тривалу та стійку опору»². Директорат був реорганізований у п'ять департаментів: Лівійський підрозділ, Відділ з питань Близького Сходу та Північної Африки, Відділ з питань Аравійського півострова, а також Відділ з питань Арабської Співдружності³. Беручи до уваги розширення зовнішньополітичного відомства Великобританії, можна з впевненістю говорити про те, що революція у Тунісі не буде останньою у регіоні Північної Африки та Близького Сходу, а навпаки, спричинить «ефект доміно», і подібні заворушення відбуватимуться в інших арабських державах. Отже, поділ Директорату на декілька відділів свідчить про значну зацікавленість Великобританії регіоном та її бачення вирішення проблем, пов'язаних з подіями арабської весни.

Найяскравішим прикладом британської ініціативи щодо вирішення проблеми повалення диктаторських режимів стало врегулювання лівійської кризи, яка розпочалася у лютому 2011 року. Одразу через декілька тижнів після того як спалахнуло повстання проти лівійського лідера М. Каддафі, відбулося введення британських військ до Лівії. Так, 3 березня 2011 р. військово-повітряні сили Великобританії прибули на аеродром у лівійському місті Зілла, з метою захисту робітників, які працювали на британській нафтовій компанії, зосереджені у північному регіоні Лівії.

Коли ситуація у Лівії стала особливо загрозливою для мирних жителів, Д. Кемерон 28 лютого 2011 р. уповноважив Міністерство оборони Великобританії спланувати встановлення військової безпальотної зони над територією Лівії для того, щоб запобігти бомбардуванню зайнятих опозицією міст і врятувати від загибе-

² British foreign policy and the «Arab Spring». Ordered by the House of Commons – 3 July 2012.

³ Ibidem.

лі місцевих мешканців. Назвавши військову операцію «необхідною, законною та правильною», британський прем'єр-міністр сказав: «Ми не повинні стояти осторонь, коли цей диктатор вбиває людей»⁴. Однак, таку ініціативу британської влади не підтримували держави-члени ЄС, зокрема Німеччина, як все ж попри масштабність конфлікту прагнула уникнути прямого військового вторгнення у Лівію. Стійку та агресивну політику Д. Кемерона підтверджували також його заяви про постачання британської зброї до лівійським повстанцям, всупереч Резолюції РБ ООН № 1970, яка ввела економічне ембарго на лівійську продукцію, а також оголошувала заборону в'їзду іноземців до Лівії.

Однак повної згоди щодо вирішення лівійського питання не було і в самому британському уряді. Зокрема, начальник військового штабу Е. Левллайн наполягав на необхідності операції проти уряду Каддафі, на протидію цьому, держсекретар із закордонних справ Великобританії В. Хейг ставився до даного питання скептично і пропонував більш стримане і виважене вирішення. Д. Кемерон, маючи неповну підтримку у межах власного уряду, говорив, що потрібно розглядати усі можливі варіанти вирішення даного питання, особливо звертаючи увагу на можливість та необхідність військової операції. Варто зауважити, що план врегулювання лівійської кризи розроблявся на основі уроків, які дала світовій спільноті операція в Іраку. Згодом Великобританія все ж знайшла для себе прибічника в особі Франції, і 7 березня 2011р. було вперше опубліковано звернення обох урядів до РБ ООН з пропозицією створити над територією Лівії безпольотну зону.

Відтак, коли заяви про впровадження безпольотної зони лунали вже у два голоси – від Британії та Франції, 17 березня 2011 р. РБ ООН видала Резолюцію № 1973, яка посилила економічне ембарго та встановила заборонену повітряну зону над територією Лівії як засіб захисту лівійських громадян від насилля збоку уряду.

Хоча Великобританія планувала розпочати військові дії спільно з Францією, все ж військово-повітряні сили Великобританії відступили в останній момент, аргументуючи це відсутністю одностайної думки всередині держави. Різні погляди виявлялися у тому, чи законно вважати особу М. Каддафі як основну мішень операції, а також чи виправданим є постачання зброї лівійським повстанцям всупереч Ре-

⁴ Gertler J. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress / J. Gertler // Congressional research servise. – 2011, March 30. – 33 p.

золюції РБ ООН № 1970. Таким чином Д. Кемерон висунув ідею роззброїти лівійських опозиціонерів до 21 лютого 2011 року. Оцінюючи перебіг ситуації у Лівії, В. Хейг висловився так: «Ми не прийняли жодного рішення про роззброєння повстанців, опозиції, продемократичних сил, чи як ще їх можна називати, і я не впевнений, що хтось з наших союзників наважиться зробити це»⁵. Однак, вже 18 лютого уряд Великобританії відкликав більше 50 ліцензій на експорт зброї і поліцейського спорядження у Лівію. Такий крок засвідчив побоювання британського уряду повторення подій, які розвивалися навколо іракської кампанії, коли Британія, виступивши одним із союзників США у кампанії проти С. Хусейна, втратила авторитет всередині Європи і була практично ізольована від європейських справ.

19 березня 2011 р. коаліція п'яти держав – Великобританії, США, Франції, Канади та Італії – почала завдавати ракетних ударів по території Лівії. Операція міжнародної коаліції отримала назву «Одісея. Світанок», однак у Великобританії вона мала свою назву – «Еллемі». Підводні човни військово-морських сил Великобританії «Triumph» взяли участь у першій хвилі запуску ракет проти Лівії, згодом до першого етапу бомбардувань долучилися повітряні військові сили «Tornado GR4», дислоковані на півдні Великобританії. Окрім того, у військовій операції брали участь військово-морські сили «Cumberland» та «Westminster», повітряна бортова система дальнього радіолокаційного відстежування та попередження «E3-D», транспортні повітряні системи «Tristar» та «VC-10»⁶. Як повідомило британське видання «The Telegraph», за перші чотири дні операції британське керівництво витратило близько 45 млн. дол., після чого уряд змушений був здійснювати жорстку економію. Однак вже 22 березня глава міністерства оборони США Роберт Гейтс заявив, що коаліційні сили незабаром припинять активну фазу військових операцій в Лівії.

29 березня 2011 року на конференції у Лондоні було створено Контактну групу з лівійського питання, яка прийняла пропозицію ООН з координації гуманітарної допомоги цивільному населенню Лівії і вирішила привести планування довгострокової стабілізації⁷.

⁵ Lindström M., Zetterlund K. Setting the Stage for the Military Intervention in Libya / M. Lindström, K. Zetterlund. – October 2012. – 94 p.

⁶ British foreign policy and the «Arab Spring». Ordered by the House of Commons – 3 July 2012.

⁷ UK hosts conference on Libya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfid.gov.uk/news/latest-news/2011/uk-hosts-conference-on-libya/>

Учасниками конференції були представники 21 країни та ООН, Ліги Арабських Держав, НАТО, ЄС, Організації Ісламська Конференція та країн Перської затоки, у якості спостерігача було запрошено Африканський союз, представники якого, однак не з'явилися на конференції, оскільки засуджували діяльність західних сил у даному регіоні. Присутні погодилися, що Каддафі та його режим повністю втратив легітимність та вирішили продовжувати військову операцію в Лівії до тих пір, поки лівійський політичний лідер не виконає усі вимоги раніше прийнятої резолюції Ради Безпеки ООН. Зокрема, сили М. Каддафі повинні були скласти зброю, припинити насильство та будь-які напади на мирне населення. 23 жовтня 2011 року було оголошено про звільнення Лівії від диктаторського режиму та встановлений тимчасовий уряд на чолі з М. Абдулом Джалі.

Існує декілька пояснень участі Великобританії у врегулюванні лівійської кризи. Уряд Д. Кемерона висунув три умови, за яких військова інтервенція була б можливою, а саме: обґрунтована необхідність втручання, відповідність нормам міжнародного права та регіональна підтримка. Ті ж самі умови підтримав і Північно-атлантичний альянс. Після того, як РБ ООН видала резолюцію про заборонену повітряну зону над територією Лівії, Лондон уже не мав сумнівів щодо доцільності проведення операції. До такої активності консерваторів підштовхнули і спогади про попередні невдачі, пов'язані з Косово. Не останню роль відіграли також і особливі відносини зі США, у яких Британія намагалася довести, що вона посідає значне місце у світі та є надійним партнером для Америки. Велике значення мала підтримка дій Д. Кемерона серед лівійських повстанців. Великобританія є зацікавленою у Середземноморському регіоні, а саме у видобутку там природних ресурсів. Як повідомляє британське видання «Forbes», лівійські повстанці пообіцяли поставку 35% нафти-сирцю до Британії в обмін на підтримку опозиційного уряду⁸. До того ж, у 2009 р. британська нафтова компанія «British Petroleum» заявила про готовність інвестувати 20 млрд. дол. у виробництво лівійської нафти протягом 20 років. Для Британії це означало повернення до середземноморського вектору зовнішньої політики та, відповідно, встановлення там своїх важелів впливу.

⁸ France, U.K. Have Differing Motives For Intervening In Libya // Forbes – 2011, 29 Murch.

Заворушення в Лівії, а разом з тим у Тунісі, привернули увагу до одного з найуспішніших британських експортних ринків: ринку військової техніки. Найбільшим таким ринком у регіоні Близького Сходу та Північної Африки є «Ідекс» у Абу-Дабі, а основним британським постачальником зброї є BAE Systems. Так, дані на кінець 2010 року вказують на те, що із 214,8 млн. фунтів стерлінгів від загального експорту продукції до Лівії, майже 34 млн. фунтів становив експорт збройного устаткування. Сюди входить збут боеприпасів, сльозогінного газу та військової техніки.

Трохи з меншим розмахом, але все ж не без уваги залишилася і сирійська криза, яка розпочалася 15 березня 2011 року протестами мирних жителів проти президента Башар аль-Асада. Хвилі численних демонстрацій не могли не привернути увагу світової спільноти, зокрема і Великобританії. Лондон звісно ж розірвав відносини з офіційним урядом Сирії та оголосив про свою підтримку опозиції. Спроби повалити режим президента Башар аль-Асада призвели до тривалих заворушень, у ході яких, згідно даних 2012 р., загинуло більше 20.000 мирних жителів⁹, і ця цифра невпинно зростає. Британія надала 27,5 млн. фунтів стерлінгів у якості гуманітарної допомоги (постачання продуктів, медикаментів, очищення води, надання притулку для громадян, які втратили свої помешкання, а також для сирійських біженців, які рятувалися втечею у сусідніх країнах). Британський уряд заявив про можливість військового вторгнення до Сирії у межах військ ООН, у разі використання сирійцями хімічної та бактеріологічної зброї проти повстанців. Однак поки що, як у Великобританії, так і на рівні усього Європейського Союзу, мова йде про узаконення постачання зброї для сирійських повстанців як основного варіанту забезпечення безпеки мирних жителів. Так, саме за ініціативи Великобританії, 1 березня 2013 року Євросоюз зняв заборону на поставки до Сирії нелітальної техніки, за умови, якщо ця техніка використовуватиметься у гуманітарних цілях.

Таким чином, зберігаючи свою присутність у врегулюванні сирійської кризи, Британія розширила ринки збуту військової техніки для своїх компаній. Адже офіційно Британія постачала до

⁹ Syria conflict: UK to give extra £5m to opposition groups // BBC News UK – 2012, 10 August – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bbc.co.uk/news/uk-19205204.

Сирії збройного устаткування близько на 0,03 млн. фунтів¹⁰. Що ж до енергетичних чинників, то вони відіграють тут менш важливу роль, адже у сфері видобутку та переробки енергоносіїв Сирія співпрацює з Російською Федерацією, що ще більше ускладнює ситуацію з огляду на підтримку Росією чинного сирійського уряду. Отже, для Великобританії, як і для більшості світових експортерів збройної техніки та устаткування громадянська війна у Сирії відкрила ширші ринки збуту своєї продукції.

Відповідно до нових світових викликів, Великобританія намагається займати передові позиції у врегулюванні світових конфліктів. Особливе місце зайняв британський уряд у підтримці миру та безпеки у країнах Північної Африки та Близького Сходу. Так, військові та політичні сили Об'єднаного королівства скерували усю свою міць на підтримання миру у даному регіоні, зокрема у Тунісі, Лівії та Сирії, і продовжують скеровувати свою увагу на подальшу стабілізацію ситуації. Однак, на фоні благородної мети підтримки миру та демократії помітним є і економічний інтерес Великобританії, пов'язаний із видобутком нафти та відкриттям ширших ринків збуту, зокрема зброї. Не останнє місце відіграють також і «особливі відносини» зі Сполученими Штатами, які знаходять своє відображення у діях Великобританії у структурах НАТО та РБ ООН.

Список використаних джерел та літератури:

1. British foreign policy and the «Arab Spring». Ordered by the House of Commons – 3 July 2012.
2. France, U.K. Have Differing Motives For Intervening In Libya // Forbes – 2011, 29 March.
3. Gertler J. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress / J. Gertler // Congressional research servise. – 2011. – March 30. – 33 p.
4. Lindström M., Zetterlund K. Setting the Stage for the Military Intervention in Libya / M. Lindström, K. Zetterlund. – October 2012. – 94 p.
5. London conference in Libya. Chair's statement – 2011, 29 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110329_London-Conference-Libya
6. Rogers S. UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just «controlled»? / S. Rogers // The Guardian. – 2011, February 22.

¹⁰ Rogers S. UK arms sales to the Middle East and North Africa: who do we sell to, how much is military and how much just «controlled»? / S. Rogers // The Guardian. – 2011, February 22.

7. Syria conflict: UK to give extra £5m to opposition groups // BBC News UK – 2012, 10 August – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bbc.co.uk/news/uk-19205204.

8. UK hosts conference on Libya [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfid.gov.uk/news/latest-news/2011/uk-hosts-conference-on-libya/>

9. Wolf A., Lefevre R. Tunisia: a revolution at risk / A. Wolf, R. Lefevre // The Guardian. – 2012, April 18.